

Понов В.Ж.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

КРИМІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНСЬКИХ МІСТАХ У 1917–1918 РР. НА СТОРІНКАХ ЩОДЕННИХ ГАЗЕТ

Стаття присвячена вивченню ситуації в міському злочинному середовищі в перші роки національно-демократичної революції. Джерелом для аналізу процесів, що відбувалися в кримінальній спільноті, стала періодична преса, що видавалася в великих українських містах. Газетні публікації цікаві як історичні свідчення конкретної епохи. Вони безпосередньо висвітлювали події, що відбувалися, і були індикатором негайної реакції суспільства на них. За допомогою газетної інформації можна проаналізувати зміни, що відбувалися як у настроях кримінального співтовариства, так і в настроях обивателів, які переживали розгул злочинності. Журналісти не були відстороненими спостерігачами того, що відбувалося. Їх погляд співпадав з позицією звичайного обивателя. Таким чином, перед нами виникає загальна картина ставлення найширших верств населення до кримінальної обстановки в різних містах. У газетних публікаціях відсутній навіть натяк на якусь романтизацію злочинного світу, хоча і відчувається певне співчуття до людей, які не знайшли в новій реальності легального способу заробітку. З набагато більшою симпатією автори ставляться до жертв злочинців.

У повідомленнях з розділів кримінальної хроніки простежується тенденція поступового зникнення з переліку бандитської здобичі дорогоцінних речей. Їх місце займають елементарні предмети споживання і навіть просто продукти харчування. Змінився соціальний склад кримінального співтовариства. Професійних злочинців потіснили представники нових маргінальних груп, передусім демобілізовані солдати. Нестійка політична обстановка сприяла зловживанню людей, близьких до чергової влади, які користувалися офіційним статусом для незаконних конфіскацій, що виглядали як грабежі.

Офіційна міліція припинила контролювати обстановку в містах, оскільки поповнилася за рахунок недосвідченої молоді. Надії на самоохорону також зазнали краху через її непрофесіоналізм. У результаті після перших років революції про будь-який громадський порядок годі й казати, і міські центри занурилися в абсолютний хаос.

Ключові слова: національно-демократична революція, суспільні настрої, кримінальна злочинність, кримінальна хроніка, самоохорона.

Постановка проблеми. Соціальні потрясіння, що супроводжувалися ослабленням або повним руйнуванням правоохоронної системи, неминуче вели до зростання злочинності. Подібне явище було характерне і для українських міст у період національно-демократичної революції 1917–1920 рр. Зростанню кримінальної активності сприяли наростання правового нігілізму, загальне погіршення економічного становища, втрата багатьма соціальними групами колишнього соціального статусу. Академічний інтерес представляє ситуація, що склалася під впливом нової соціально-політичної обстановки перших років революції в міському злочинному середовищі.

Для вивчення динаміки процесів, що відбувалися в кримінальному співтоваристві, корисним та інформаційно насиченим джерелом представляється періодична преса. За допомогою газетних публікацій, що були моментальною реакцією су-

спільства на події, що відбувалися, можна спробувати вловити зміни як у настроях кримінальної спільноти, так і в настроях обивателів, які переживали розгул злочинності, та багато інших аспектів цієї специфічної сфери повсякденного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема, якій присвячена стаття, ще не була предметом вивчення істориків. Окремі сюжети, які стосуються цієї проблематики, можна знайти в дослідженнях В.В. Каніщева [16], В.І. Нарського [22], А. Граціозі [14].

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є вивчення кримінальної обстановки в великих містах України і процесів, що відбувалися в злочинному середовищі, на основі специфічного кола джерел, якими є газети, що виходили в 1917–1918 рр. в цих населених пунктах.

Для реалізації цієї мети передбачається досягнення наступних завдань:

- вивчити соціальні зміни в злочинному середовищі в перші роки революції;
- визначити ступінь змін у змісті кримінальної діяльності під впливом революційних потрясінь;
- охарактеризувати спроби влади і суспільства з приборкання злочинності, оцінити їх результати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальна ейфорія перших днів Лютневої демократичної революції 1917 р. впливала і на кримінальний світ. В Одесі в місцевій в'язниці був створений арештантський комітет. Він відрядив відомого в злочинному середовищі борця з соціальною несправедливістю Григорія Котовського із завданням організувати нараду представників злочинного світу Одеси, які ще перебували на свободі. Тюремні делегати навіть запросили журналіста «для ознайомлення суспільства з положенням кримінального світу» [32].

У кав'ярні «Саратов» зібралися понад сорок осіб, представників різних кримінальних професій. Кореспондент «Одеських новин» зазначив «суто діловий настрій» присутніх, «цілком очевидний великий авторитет» Г. Котовського та помітну «товариську спайку між представниками кримінального підпілля». Котовський звернувся до зібрання з багатозначними словами: «Причина, яка загнала нас на шлях злочинів, з крахом старого ладу відпала. Нам треба дати можливість піднятися, отримати довіру». Потім оратор закликав побратимів взяти контроль за підтриманням спокою в місті до своїх рук: «Нам потрібно об'єднатися для боротьби зі злочинністю Одеси». Дещо несподівана ідея, висунута одним з лідерів одеської злочинності, зустріла повне схвалення серед слухачів, які супроводили виступ вигуками «правильно» [32].

Арештанти були незадоволені своїм перебуванням за ґратами, тоді як політичні в'язні отримали свободу вже кілька днів тому. Злочинці відправили телеграму Тимчасовому уряду. Не дочекавшись відповіді з Петрограда, ув'язнені підняли бунт. Вони «почали ламати решітки дверей, знімати з себе кайдани. Двері декількох камер були висаджені. Кількасот в'язнів кинулися на тюремний двір. Частина з них перестрибнула через тюремну огорожу» [27]. «Одеська пошта» повідомляла, що багатьох бунтівників умовив повернутися в камери «горезвісний Котовський» [33].

На жаль, революційна реальність все більше не збігалася з революційними очікуваннями. Особливістю нового часу було не тільки наближення

економічної катастрофи, але і поступове зростання екстремістських настроїв, що також сприяло криміналізації суспільства. Обивателі звикали до насильства. На мітингу в Севастополі, свідком якого став репортер «Вільного півдня», натовп «стягнув з трибуни артилерійського прапорщика і почав бити». Процес супроводжувався криком: «Тільки його одного вбити зараз, тоді всі вони будуть нашої думки!». Натовп вдалося втихомирити лише тоді, коли офіцер був відправлений до в'язниці, «до з'ясування його винності» [10].

Серйозну загрозу громадській безпеці становили демобілізовані солдати, що залишилися без засобів до існування, озлоблені і готові на все. Через кілька днів після подій на мітингу біля міської управи Севастополя зібрався великий натовп солдатів. Один з них кричав: «Я не можу красти, мені совість не дозволяє, а вони самі змушують. Я буду краще більшовиком або чесним анархістом і піду прямо брати. Візьму за глотку – віддай! Це наше!» Інші активно підтримували товариша: «Правильно! Підемо до них, все розгромимо! Досить їм черева погладжувати!». «Портові по тисячі отримують, їм і калози є, і черевики, і м'ясо, і все, що хочеш!». «Не розходься, хлопці, ми їм покажемо!». Втім, у цей день все закінчилося відносно мирно [28].

Ще через два тижні кореспондент «Вільного півдня» почув, як двоє матросів голосно обговорювали перспективи революції. «Один показує іншому на протилежну сторону вулиці на когось у солдатській шинелі і злобно шепоче: «Дивись, он той – трохи що ...» – І матрос робить енергійний жест. «Та вже, не зірветься», – каже товариш. «Ох, щось буде, кажуть, приїхали їхні товариші, буржуїв різати ...», – бідкається якась баба. «Не бійсь, тітка! – кажуть їй. – Не різати приїхали, а порядок встановлювати» [29].

Поступово майнова поляризація суспільства досягла максимуму, соціальна рівність залишалася недосяжним ідеалом. Загострення соціальних протиріч стало одним з факторів, що підштовхували людей до злочинів.

У грудні 1918 р. «Південний край» висловив масове обурення харків'ян збагаченням купки авантюристів на тлі поголовної убогості: «Ніхто навіть смутно не уявляє собі, який шалений безліч грошей пропалоє Харків день і ніч, які річки грошей ллються в незліченних театрах, кафе, ресторанах, клубах, кабаре ... Уявіть собі, що рік тому порожнє кабаре «Танго» щонаочі «робить» в середньому 70–80 тисяч карбованців чистого прибутку, що в будь-якому кабінеті нікого не дивує рахунок

на 2, 3, 4 тисячі, що за пляшку погані, яка зветься шампанським, легко і просто кидаються 600–700 карбованців» [4].

Наявність шалених грошей стимулювала напівкримінальне дозвілля. Вражаючи читачів суми доходів втрачали свій масштаб «перед тим, що відбувається в клубах, в незліченних гральних кублах, які нахабно розташувалися на кращих вулицях. У «Ренесансі» за три місяці не виграла жодна людина, і все-таки йдуть і йдуть вдень і вночі на цей водопій азарту». Автор кореспонденції зі співчуттям помітив «за крок від ошатного під'їзду» голодних, обірваних, понівечених людей, які благають про шматок хліба. Завершувалася замітка епохальним спостереженням: «Десь там кипить боротьба, люди працюють і вмирають за якісь гасла, а тут йдуть гравці з невичерпним потоком грошей, шалені гроші нашого божевільного часу найбільшої соціальної катастрофи, яку тільки бачив коли-небудь світ» [4].

Деяким азартним гравцям вдавалося хоча б частково повернути втрачене з легковажності майно. Скотопромисловець Бондаренко, опинившись в гральному кублі з солідною назвою «Міжнародний клуб», на свою біду погодився зіграти в «шмен-де-фер». Причому його партнерами виявився не хто-небудь, а самі «засновники» клубу полковник Протопопов і якийсь Мендернос, а також «директор» клубу Ексерджіян. Результат був передбачуваний. Програш складався з 120 000 карбованців готівкою та чеку на 150 000. Цього разу все завершилося порівняно благополучно, потерпілому допоміг карний розшук, і чек вдалося повернути [15].

Новою формою правопорушень були погроми винних складів, які восени 1917 року досягли апогею. «Київська думка» у вересні 1917 р. інформувала своїх читачів про заворушення в Бахмуті, що почалися з розправи демобілізованих солдат з караулом винного складу і розкраданням 60 тис. відер спирту і 100 відер горілки. Всю ніч колишні військовослужбовці не тільки пиячили, а й «розгромили залізничну станцію», включаючи вокзальний буфет. «З сіл на підводах стали прибувати селяни, які скуповували горілку і спирт». Оскільки солдати продавали алкоголь тільки своїм, потенційні покупці брали напрокат, або купували солдатську форму, щоб роздобути спирт. У процесі торгівлі ціни на випивку стрімко знижувалися. Спочатку спирт продавали по 25 рублів за чверть, пізніше «міняли пляшку горілки на коробку цигарок» [2].

Та ж газета пізніше сповістила про таку ж саму подію в містечку Бахмач. Тут було розкрадено або

знищено 30 тис. відер спирту, горілки і коньяку. Солдати вже не торгували спиртним, а наділяли ним усіх бажаючих [31].

Взимку дисципліна дещо зміцнилася, що дозволило вчасно припинити можливі ексцеси з винними складами. У Катеринославі місцевий комісар поставив навколо винних погребів караули червоногвардійців, «які з честю виконали свій обов'язок». Спроба якоїсь «темної компанії» «проникнути в винний льох з контрреволюційною метою: напоїти населення алкоголем і влаштувати грабежі в місті» залишилася нереалізованою [40].

Спиртне протягом усіх років революції та громадянської війни залишалось і найкращою валютою, і об'єктом злочинної діяльності. Пароплав, який прямував в травні 1918 р. з Києва до Катеринослава, на одній зі стоянок піддався атаці торговців, які пропонували до продажу як на палубі, так і в кожній каюті «найчистіший спирт в 96 градусів». На наступній пристані кожного, хто виходив, «оточувала група, і безцеремонно обшукувала, не шкодуючи кошків та валіз, при цьому відбирався той самий спирт». На наступній станції повторилося те ж саме. Помічник капітана розповів журналісту, що «один і той же запас спирту гуляє від Києва до Катеринослава і назад з самого відкриття навігації, і, очевидно, буде гуляти протягом усього сезону» [30].

Професійний криміналітет поповнювався, а десь і витіснявся новими обличчями, в першу чергу тими ж солдатами. Крім того, прикметою нового часу стало пред'явлення при грабежах якихось «ордерів», які робили «законними» обшуки та реквізиції. Так, головну роль при погромах винних складів грали люди у військовій формі – «групи солдатів», ешелони «кавалерії і піхоти» [2]. У грудні 1917 р. в Одесі на Новому базарі на потерпілого напали «двоє в солдатській формі», а в одну з квартир з метою грабежу увійшли вісім бандитів, з яких сім озброєних людей також були в солдатській формі [21].

У січні 1918 р. пізно ввечері до севастопольської гімназії прийшли «чотири бандита в масках, в солдатській формі». Їх здобиччю стали «12 тисяч карбованців, ... золото, діаманти, годинник та портсигари» [8]. Багато грабіжників задовольнялися скромнішою здобиччю. У дев'яти «солдат-мародерів» були вилучені «калоші, самовари, швейні машинки, тютюн» [9]. Обшуками на дніпровських пароплавах, в ході яких у пасажирів вилучалися запаси алкоголю, також займалися громадяни «в сірих шинелях» [30].

Газетярі часто відмічали, що грабежі здійснювали якись «темні особи ... під виглядом обшуків і реквізицій» [40]. Небажані відвідувачі елітних магазинів зазвичай пред'являли «ордер від військово-революційного комітету» і конфіскували «предмети розкоші – ажурні панчохи, шовк, оксамит». Не завжди грабіжники витрачали час на оформлення ордерів, просто користуючись наявністю зброї: «Вриваються в магазини люди, приставляють револьвери до чола і таким способом отримують цукор, взуття та інші речі» [18].

У період правління гетьмана Скоропадського серед затриманих органами правопорядку людей було багато колишніх посадових осіб більшовицького режиму. Так, у червні 1918 р. в харківському готелі «Вікторія» були схоплені четверо порушників, з яких двоє перебували свого часу в Червоній гвардії, а двоє були більшовицькими керівниками нижчої ланки. У номері, крім зброї, були знайдені «фальшиві гроші, підроблені бланки, золото і срібло». Шістьох підозрюваних в злочинах осіб виявили в іншому готелі. За твердженням кримінального репортера, «всі бандити займали при більшовиках відповідальні посади», при них було знайдено «багато нагробованого, і документи на ім'я звільнених у запас офіцерів» [1].

Загальне враження від ситуації, в сфері громадської безпеки ситуації, було таким: «Вакханалія невідомих, з яких деякі в солдатських шинелях, приймає форму страшного суспільного лиха» [17].

Злочини перших місяців революції часто відбувалися під прикриттям масових заворушень або спроб влади навести порядок. На Володимирському базарі Києва стояла довга черга за борошном. Конфлікт між покупницею та торгівкою переріс в бійку з нанесенням тілесних ушкоджень. «Скориставшись нагодою, темні особи повели в натовпі погромну агітацію». В результаті торгівка була вбита натовпом, а її лавка розгромлена [3].

В Одесі в ході облави, в якій спільно діяли юнкера і червоногвардійці, підприємці, які зібралися в кафе, почали рвати цінні папери, ковтати діаманти, передавати один одному «сережки, браслети, кулони, медальйони, брошки, годинники». Репортер іронічно зауважив: «Біржовики, що ковтають діаманти під час облави – такий штрих сучасності» [19].

Більшість проявів злочинної діяльності пред'являли собою крадіжки, грабежі, нальоти. «Троє невідомих» намагалися вночі «зламати штору у взуттєвого магазину». Черговий міліціонер, який перебував поблизу, вступив з бандитами в пере-

стрілку, і ті зникли [36]. П'ятеро озброєних грабіжників, «з яких деякі були одягнені в матроську форму», увірвалися ввечері в одну з квартир. Їх здобиччю стали «400 карбованців грошей і дві шуби». Пригрозивши мешканцям квартири, злочинці зникли [11].

Обсяг здобичі залежав від місця, де громадянина наздоганяло пограбування. Перехожий на базарі зазнав нападу двох бандитів і позбувся 330 карбованців. Господарі квартири, яка зазнала нальоту, втратили коштовності і гроші на 2 тисячі карбованців, в іншій квартирі грабіжники поживилися 500 карбованцями і золотим годинником. А у ще одного постраждалого три злочинця відібрали на вулиці велосипед [21].

Арешт колишніх більшовицьких службовців в харківських готелях допоміг повернути викрадене майно «власнику асенізаційного обозу» Шифману, який упізнав як пред'явлені речі, так і грабіжників. Крім звичайного пограбування, бандити вимагали від Шифмана, як підрядника міської управи, перевести в готівку наявний у нього чек на 6 тисяч, «обіцяючи повернутися наступного дня» [1].

Боротьба за справедливість вимагала від небайдужих громадян рішучих і негайних заходів. Коли в Солом'янському районі Києва був виявлений убитим постовий міліціонер, по гарячих слідах був затриманий «великий злодій», який не тільки зізнався в злочині, а й назвав ще двох співучасників. Натовп до трьох тисяч осіб «вимагав розправи, увірвався до ділянки і самосудом розправився з вбивцями» [38].

Дещо більше пощастило бандитам, що проникли в квартиру одного з харківських комерсантів. Бандитів було шестеро, але в квартирі виявилось п'ятнадцять чоловік, які підняли сильний галас. Бандити кинулися навтьоки, але двом сховатися не вдалося. Розгнівана публіка «намагалася покінчити із заарештованими самосудом». Органам правопорядку вдалося захистити злочинців від натовпу і доставити їх до відділку [12].

При будь-яких режимах промишляли своїм ремеслом кишенькові злодії. «Бідний німецький солдат», який на свою біду відвідав 26 квітня 1918 р. виставу в харківському театрі «Ампір», позбувся гаманця з грошима та документами, але розраховував на благородство кишенькового злодія, звертаючись до нього з проханням «повернути хоча б документи» і навіть вказавши адресу свого полку [37].

Поруч з великими правопорушеннями здійснювалися правопорушення дрібні, пов'язані з

бажанням хоч трохи заробити на прожиток. Серед сезонних способів отримання додаткових доходів була торгівля ялинками до Різдва і новорічного свята. Торгівлі передувала незаконна вирубка. Найчастіше вирубкою займалися біженці, в тому числі діти [34].

Восени 1917 р. газетярі, що розповідали своїм читачам про грабежі, напади, нальоти, які «відбуваються щодня десятками», ще намагалися жартувати. «Мадам, тут чоловіки не проходили? – Ні. – А в той бік? – Теж ні. – Значить, тут безпечно? – А чого тут боятися? – Ну, тоді знімайте пальто».

«Громадянин, ви не бачили міліціонера поблизу? – Побачиш його, як же! – Значить, немає? – Звичайно, ні! Гріється десь ... – Тоді даруйте шубку вашу». Пограбування відбувалися і в парадних під'їздах, і під час поїздки на візнику [13].

Моторошнувати історію розповіли кореспонденту «Південного краю» співробітники кафе «Варшав'янка». Сюди увійшли двоє молодих людей і випили кілька склянок кави. Коли вони розплачувалися, офіціантка звернула увагу на те, що грошові купюри забруднені кров'ю. Затримані молоді люди зізналися в злочині. Виявилося, що вони вбили якогось торговця, який погодився придбати у них сім пудів чаю. Їх прибуток склав 2 000 карб. [44].

Під час розбійного нападу на кур'єрський поїзд Харків-Севастополь, переповнений пасажирами, пограбованими виявилися вчитель, що втратив 2,5 тисячі карбованців, і інженер, у якого виявилось 9 тисяч. Ще однією жертвою бандитів став поранений пасажир М.М. Ротшильд. «Решта відбулася переляком» [45]. Пасажири поїзда Катеринослав – Харків, який піддався озброєному нападу десятка бандитів, були змушені віддати в цілому близько півмільйона карбованців [46].

У поїздах траплялися не тільки пограбування, а й звичайні крадіжки. Мешканець Юзівки, громадський діяч Ф.П. Сапунов по дорозі до Києва позбувся штанів. Журналіст, який повідомив про це, не втримався від уїдливісті на адресу київської влади: «Юзівка без штанів залишилася. Київ, може бути, подарує їй що-небудь «на штани»?» [23].

У порівнянні з розбійними нападами таке явище, як спекуляція, виглядало майже нешкідливим, хоча журналісти намагалися привернути увагу публіки і до цього правопорушення: «Спекуляція тільки підвищить ціни на товари залежно від збільшення ризику для окремих своїх героїв.

Викорінити її не вдасться, доки не будуть усунуті недостатнє виробництво предметів першої необхідності і розлад транспорту, що перешкоджає правильному їх розподілу країною. Якщо спекулюють навіть залізничними квитками, то пояснюється це недостатністю поїздів, що надаються в розпорядження публіки» [35].

І влада, що змінювала одна одну, і мирні обивателі намагалися приборкати хаос, що зростає, але до такої перспективи на початку революції відповідальні особи ставилися дещо легковажно. У бесіді з кореспондентом «Київської думки» начальник київської міліції О.М. Лепарський так оцінив заплановане створення «дружин порядку» з небайдужих громадян: «Створення їх недоцільно, краще б сформувати додатковий склад міліції, особливо кінної. Будь-яких великих заворушень в місті зараз очікувати не можна, для них немає підстав» [25].

Начальнику міліції вторив «Одеський листок»: «Чи мислимо порівняти поліцейського постового, здатного дати різного роду підозрілим елементам відому відсіч, з яким-небудь щупленьким міліціонером, студентом або робочим, без всякого стажу та досвіду» [24].

Втім, недостатні бойові якості самодіяльної охорони підтвердили подальші події. В березні 1918 р. «Південне слово» відзначало: «Будинкова охорона вже зорганізувалася майже всюди і в нічну пору чергує в воротах і під'їздах будинків. Погана організація справи і відсутність зброї не дозволяє чинити опір спробам грабежу та в більшості випадків зводить домову охорону до самозаспокоєння або прямо до домашньої розваги. На площадку виноситься столик, карти; молодь фліртує» [42].

Бувало й так, що навести порядок не вдавалося навіть спільними зусиллями професіоналів і любителів. Під час заворушень в Києві натовп «сильно пом'яв багатьох міліціонерів», члену робочої бойової дружини «проломилі черепа», крім того, була обеззброєна «робоча бойова дружина шорної майстерні» [3].

Вже в червні 1918 р. газети характеризували «обивательську самоохорону» фактично «майже не існуючою» [41]. Міліція поступово теж втрачала авторитет. У січні 1918 р. в Катеринославі «міліція виявилася не при справах. Нижчий склад міліції за час своєї служби ні у місцевого населення, ні у революційного війська поваги не встиг заслужити» [40].

Громадяни намагалися захищатися індивідуально і головним засобом вважали наявність осо-

бистої зброї: «Ви подумайте – самий паршивий револьвер коштує двісті карбованців! Патрони до нього – півтора карбованці штука! Як бути бідній людині? » «А навіщо бідній людині револьвер?» «Ну, як же ... Кому своє життя не дороге! Та й грошенята бажано зберегти» [20].

Влада приходила в розпач від безсилля і знову і знову зверталася до населення за допомогою в охороні порядку. У Харкові на початку 1918 р. обговорювалося питання «про введення загальної повинності з охорони міста» [6]. У Севастополі педагогічні ради навчальних закладів були змушені погодитися на участь «у внутрішній охороні міста» учнів старших класів, втім, виключно за їх власним бажанням. Їм дозволялося «в залежності від віку, стану здоров'я та згоди батьків, продовжуючи свої навчальні заняття, зорганізуватися в дружину» [7].

Влітку 1918 р. в країні настав відносний спокій. У Харківському повіті «населення приступило до посиленої роботи на полях і городах. Усюди порядок, який підтримує саме населення, передаючи до рук правосуддя його порушників. Крадіжки, грабежі і вбивства майже зовсім припинилися» [39].

Але з наближенням краху гетьманського режиму, який відчувався всіма, той же Харків знову згадав про самоохорону. З цього приводу проходили збори офіцерів. На жаль, дуже скоро великі підприємці відмовилися від ідеї створення загону самоохорони з колишніх офіцерів в кількості 200 осіб, оскільки на його утримання було потрібно 2 млн карбованців на місяць [43].

Не дочекавшись фінансової підтримки від багатіїв, керівництво міста звернулося до обивателів: «Мешканцям кожного домоволодіння негайно провести вибори уповноважених з охорони по одному від кожного домоволодіння. З огляду на терміновість створення охорони загальні збори вважаються дійсними при будь-якій кількості присутніх» (26). Про введення цивільної охорони оголосив також комендант Харкова, всім «військовим особам» і міліції пропонувалося всього лише «допомагати міській охороні» [47].

Харківська міська управа оголосила участь в охороні міста обов'язковою для всіх громадян «від 18 до 42 років». Про всяк випадок йшлося про

обмеження компетенції охорони тільки «підтриманням зовнішнього порядку», проголошувався «досконалий нейтралітет» в політичному відношенні. Можливості майбутньої охорони підкріплювалися тим, що «завдяки вжитим енергійним заходам вдалося зберегти частину зброї, залишеної в ділянках, кинутих всім складом варті» [5].

Висновки. Журналісти, репортери, оглядачі дивилися на події, що ними описувалися, очима своїх звичайних сучасників. Кримінальна хроніка займала помітне місце на газетних сторінках, по-перше, тому, що ця тематика викликала традиційний інтерес читачів, а по-друге, зростання злочинності погрожувало будь-якому громадянину, що додатково загострювало увагу громадськості до відповідних матеріалів.

Характер злочинів не змінився в порівнянні з дореволюційним часом, але відносно збільшився відсоток замахів на майно городян. Погіршення матеріального становища більшості населення провокувало найменш законслухняних на злочин заради власного виживання. Простежується таке явище, як зниження рівня домагань грабіжників до предметів, що привласнювалися. На початку революції злочинці цікавилися справжніми цінностями, але з плином часу вони почали погоджуватися на звичайні предмети споживання і навіть просто продукти харчування.

Початок революції надихнув кримінальників зі стажем на внутрішнє переродження. Але навіть якщо допустити на мить, що професіонали злочинного світу були готові почати нове життя, то кримінальне середовище активно поповнювалося представниками верств населення, які стрімко бідніли, передусім це була частина демобілізованих солдатів, які залишилися без засобів до існування.

Разом з державою руйнувалися і правоохоронні органи. Вони втрачали досвідчених співробітників та поповнювалися випадковими людьми, які, як мінімум, не виконували своїх безпосередніх обов'язків з забезпечення порядку, а як максимум, самі ставали правопорушниками. В результаті авторитет міліції падав, а надії на самоохорону виявилися завищеними. З кожним роком громадянського протистояння суспільство все більше поринало в хаос.

Список літератури:

1. Арест двух шаек бандито. *Южный край (Харьков)*. 1918. 5 июня (№ 43).
2. Беспорядки в Бахмуте. *Киевская мысль*. 1917. 13 сентября (№ 94).
3. Беспорядки на Владимирском базаре. *Киевская мысль*. 1917. 12 сентября (№ 93).
4. Бешеные деньги. *Южный край*. 1918. 14 декабря (№ 179).
5. В городском самоуправлении. *Южный край*. 1919. 2 января (№ 2).

6. Вольный Юг (Севастополь). 1918. 6 января (№ 33).
7. Вольный Юг. 1918. 17 января (№ 41).
8. Вольный Юг. 1918. 9 января (№ 34).
9. Вольный Юг. 1918. 16 января (№ 40).
10. Вольный Юг. 1917. 21 ноября (№ 2).
11. Вольный Юг. 1917. 8 декабря (№ 13).
12. Вооруженное нападение в Конторском переулке. *Южный край*. 1918. 16 июля (№ 75).
13. Грабители. *Киевская мысль*. 1917. 29 ноября (№ 156).
14. Грациози А. Большевики и крестьяне на Украине, 1918–1919 г. Москва : АИРО-XX, 1997. 200 с.
15. Жертва зеленого стола. *Южный край*. 1918. 3 октября (№ 137).
16. Канищев В.В. Русский бунт – бессмысленный и беспощадный. Погромное движение в городах России в 1917-1918 гг. Тамбов: изд-во ТГУ, 1995. 162 с.
17. Киевская мысль. 1917. 29 ноября (№ 156).
18. Конфискация в магазинах. *Вольный Юг*. 1918. 12 января (№ 37).
19. Миниатюры. *Киевская мысль*. 1917. 26 сентября (№ 104).
20. Между прочим. *Киевская мысль*. 1917. 26 сентября (№ 104).
21. Налеты возобновились. *Одесская почта*. 1917. 15 декабря (№ 3207).
22. Нарский И.В. Жизнь в катастрофе: Будни населения Урала в 1917-1922 гг. Москва : РОССПЭН, 2001. 632 с.
23. Новая Донецкая мысль (Юзовка). 1918. 23 октября (№ 104).
24. Новая полиция. *Одесский листок*. 1917. 4 (17) марта.
25. Охрана города (беседа с начальником милиции). *Киевская мысль*. 1917. 27 сентября (№ 105).
26. Охрана города. *Южный край*. 1918. 26 декабря (№ 188).
27. Побег арестантов из одесской тюрьмы. *Одесский листок*. 1917. 4 (17) марта.
28. Погромные настроения. *Вольный Юг*. 1917. 2 декабря (№ 10).
29. Похороны жертв Каледина. *Вольный Юг*. 1917. 14 декабря (№ 18).
30. Путевые впечатления. *Южная заря (Екатеринослав)*. 1918. 10 мая (№ 2).
31. Разгром винного склада. *Киевская мысль*. 1917. 9 ноября (№ 140).
32. Среди уголовных преступников. *Одесские новости*. 1917. 16 (29) марта (№ 10365).
33. События в одесской тюрьме. *Одесская почта*. 1917. 9 марта (№ 66).
34. Спасайте народне майно. *Нова громада (Харків)*. 1917. 23 грудня-5 січня.
35. Спекуляция. *Южный край*. 1918. 4 июля (№ 66).
36. Стрельба. *Вольный Юг*. 1917. 5 декабря (№ 12).
37. Судьба русской школы. *Южный край*. 1918. 30 апреля (№ 18).
38. Убийство милиционера и самосуд. *Киевская мысль*. 1917. 20 октября (№ 125).
39. Харьковская хроника. *Возрождение (Харьков)*. 1918. 30 мая (№ 58).
40. Хроникер. *Известия Екатеринославского Совета рабочих и солдатских депутатов*. 1918. 3 января.
41. Что такое союз самообороны? *Полтавские новости*. 1918. 30 июня (№ 47).
42. Южное слово (Харьков). 1918. 17 марта (№ 4).
43. Южное слово. 1918. 31 октября (№ 3).
44. Южный край. 1918. 23 августа (№ 106).
45. Южный край. 1918. 24 сентября (№ 130).
46. Южный край. 1918. 6 декабря (№ 172).
47. Южный край 1918. 31 декабря (№ 192).

Popov V.Zh. THE CRIMINAL SITUATION IN UKRAINIAN CITIES IN 1917–1918 ON THE DAILY NEWSPAPERS PAGES

The article is devoted to the study of the situation in the urban criminal environment in the context of the first years of the national democratic revolution. Periodicals published in large Ukrainian cities became a source for analyzing the processes taking place in the criminal community. Newspaper publications are interesting as historical evidence of a particular era. They directly covered the events that were taking place, and were an indicator of the immediate reaction of society to them. With the help of newspaper information, it is possible to analyze the changes that took place both in the moods of the criminal community and in the moods of ordinary people experiencing rampant crime. The journalists were not outside observers of the events that took place. Their point of view appears to be the position of an ordinary man in the street. Thus, we are faced with a general picture of the attitude of the widest sections of the urban population to the criminal situation in various cities. There is not even a hint of any romanticizing of the criminal world in newspaper publications,

although there is a certain sympathy for people who have not found a legal way of earning a livelihood in the new reality. The authors are much more sympathetic to the victims of criminals.

In newspaper articles from the criminal chronicle, there was a tendency for the gradual disappearance of precious things from the list of bandit loot. The most ordinary commodities, even food, have taken their place. The social composition of the criminal community has changed. Professional criminals were replaced by representatives of new marginalized groups, primarily demobilized soldiers. The unstable political situation contributed to the crimes of people close to the next power, and hiding behind official status for illegal confiscations that looked like robberies.

The official militia ceased to control the situation in the cities, as inexperienced youth went there as reinforcements. Hopes for self-protection also did not come true, due to their lack of professionalism. As a result, after the first years of the revolution, there is no need to talk about any social order, and the city centers plunged into absolute chaos.

Key words: *National-Democratic Revolution, public sentiment, criminal offense, criminal chronicle, self-protection.*